

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.77 // MAJ 2011.

NAPREDNJACI: ODMERAVANJE SNAGA

FOTO: MILOVAN MILENKOVIC

Tomislav Nikolić, lider Srpske napredne stranke (SNS) je štrajkom glađu i žeđu povukao neuspešan politički potez, jer nije dobio podršku građana, ni Srpske pravoslavne crkve (SPC), ni evropskih zvaničnika, kao ni od ruskih zvaničnika na način na koji je možda očekivao. Demokratska stranka (DS) je profitirala jer, kako objašnjava

Vladimir Goati, direktor „Transparentnosti Srbije“, jasno je i nedvosmisleno bila protiv Nikolićevog štrajka koji u Evropi ne predstavlja sredstvo političke borbe. Istakao je da je ona već u prednosti, jer je na vlasti. Ukoliko još uspe da se primakne korak Evropi, to će biti još jedan njen benefit na izborima.¹

¹ Blic, 28. april 2011.

Nikolićevim štrajkom započelo je pozicioniranje političkih stranaka u predizbornoj kampanji. Parada ponosa (10. oktobra 2010) bilo je prvo odmeravanje snaga dve najveće partije u Srbiji u kome je Demokratska stranka takođe dobila poene.

Štrajk je delovao i otrežnjavajuće na sve potencijalne glasače i SNS i DS. Obe partije će se morati potruditi da privuku glasače, kako ozbiljnom ponudom u rešavanju brojnih aktuelnih problema, tako i vizijom budućnosti.

Naprednjaci ne mogu računati samo na glasove razočaranih birača i gubitnika tranzicije, jer SNS nije ponudila nikakvo rešenje za ekonomske i socijalne probleme građana, niti je ponudila viziju budućnosti Srbije.

Demokratska stranka će u narednih nekoliko meseci morati ozbiljnije da igra na kartu evropske perspektive, jačanja životnog standarda i posebno bržeg rešavanjem nekih gorućih socijalnih pitanja.

Radikalizacija prilika u Srbiji je još uvek moguća. To zavisi pre svega od ponašanja Demokratske stranke i njene sposobnosti da kapitalizuje sadašnju prednost stečenu Nikolićevim fijaskom. S druge strane, SNS će i dalje pokušavati da pritiskom ulice gradi svoju političku nadmoć.

PROMAŠENA INVESTICIJA

Tomislav Nikolić je u nekoliko navrata pokušao da izvede građane na ulice, ali mu nikada nije uspelo da okupi više od 50.000 ljudi, mada su njihove prognoze i očekivanja išla i do milion građana.

Miting održan 16. aprila je takođe bio svojevrsni pokazatelj raspoloženja građana Srbije koji nemaju poverenja ni u vladu, niti u opoziciju. Čak i oni koji su došli na miting to nisu uradili zbog

podrške SNS, već zbog opšteg nezadovoljstva. Nikolić je priželjkivao nešto poput bliskoistočnih revolucija na ulicama Beograda.

Suočen sa potpunim fijaskom, Nikolić se opredelio za politički riskantan potez i započeo je štrajk žedu i glađu (16. april) koji je trajao ukupno osam dana. Nikolić je drugog dana štrajka prebačen u privatni KBC Beograd, na Novom Beogradu. Novinarima je izjavio da je spreman da „nastavi sa štrajkom koliko god je potrebno da Srbija postane normalna zemlja”² Međutim, brzo su počele spekulacije oko toga da li on stvarno štrajkuje. Shvativši da štrajk ne prizvodi učinak kakvom se nadao (iznuđivanje raspisivanja prevremenih izbora, odnosno masovni protesti protiv vlasti)), Nikolić je izjavio da njegov „štrajk glađu i žedu treba da se shvati kao post”. Zbog zdravstvenog stanja, kako je istakao, morao je prihvatiti i terapiju, jer mu je “pogoršano stanje bubrega i EKG”³

Štrajk Nikolića bio je i pokušaj organizovanja šire mreže protesta naprednjaka po Srbiji, međutim, taj scenario takođe nije uspeo. Članovi i pristalice Srpske napredne stranke su održali skupove podrške u Pančevu, Vranju, Smederevu, Kruševcu, Čačku, Leskovcu... Na svim skupovima je ponavljan zahtev za raspisivanje prevremenih parlamentarnih izbora. Protestovali su i pred Predsedništvom Srbije, a Aleksandar Vučić se pokušao predstvititi kao čovek tolerancije, pa je apelovao na demonstrante da skup protekne bez incidenata. Učesnici skupa bili su odeveni u majice sa logom SNS i uzvikivali su parole protiv predsednika Srbije i Demokratske stranke Borisa Tadića. Skup su obezbeđivale brojne policijske snage. Okupljeni su koristili i vuvuzele i pištaljke, a neki od njih učesnicima skupa delili su stiropor.

Nakon skupa organizovana je šetnja, pre koje je

² Radio Slobodna Evropa.

³ Isto.

pročitana Nikolićeva poruka kojom je od učesnika zatražio da šetnja protekne bez incidenata. Na jednoj šetnji pročitano je otvoreno pismo predsedniku Srbije Borisu Tadiću, u kome se, između ostalog, ističe: "Predsedniče Tadiću, budete čovek, to makar nije teško. Raspišite izbore i tako ćete spasiti Srbiju. Eto imate vremena do kraja godine, mada nismo sigurni da će vam to biti dovoljno da prikrijete sve lopovluke koje su u Vaše ime učinili Vaši saborci".⁴

Retorika lidera SNS na tim skupovima nalikovala je onoj koju su imali dok su bili u Srpskoj radikalnoj stranci i moglo se očekivati i radikalnije ponašanje naprednjaka. Bili su zatečeni slabom podrškom, pa su akcije planirali dan za danom, ili iz časa u čas. Zato radikalniji scenario nije ni bio moguć, što ne znači da se od njega odustalo.

Komentatori koji su podržavali Nikolića očekivali su da njegov štrajk uspe, jer su se oslanjali na činjenicu da Srbi vole mučenike i da se veruje onom ko pati. Očekivalo se da će ovim potezom koji je podrazmevao i rizik, mobilisati Srbiju i emocije. I konačno, u jednom momentu poruka javnosti je bila da je Nikolić svoj život stavio Borisu Tadiću u ruke.⁵ Novinar Željko Cvijanović, blizak Koštunici i konzervativnoim bloku je, likujući pisao da Tadić nema izbora. On pita: „Šta će dakle da uradi Tadić, čovek koji je dovoljno poznat po tome da svoje sagovornike koji mu traže nešto veliko ne može da gleda u oči i da će iz problema koji stoji pred njim radije pobeći u još teži problem nego da ovaj prvi rešava. Koliko god njegovi spin majstori tu osobinu vole da imenuju kao Borisovu sklonost realpolitici, to jeste njegova teškoća suočavanja sa problemima. A to će reći da, koliko ja znam čoveka, najpre će pokušati da se uveri da li je Toma ozbiljan; kada se u to uveri, pokušać da ga kompromituje tvrdeći da ovaj krišom jede, a tek

onda će se zabaviti problemom, već kada zapreti da bi problem mogao da reši njega. Ili se danas promenio.⁶

Zvonimir Trajković, analitičar, isticao je da je Tadić u prilično komplikovanoj poziciji, jer šta god preduzme gubi. Očekivala se mobilizacija cele Srbije za šta, kako su tvrdili, Tadić nije imao načina da zaustavi. Isticalo se da SNS i ostali njihovi koalicioni partneri imaju pravo da radikalizuju protest kome se mogu pridružiti svi nezadovoljnici. Ako ste vi demokrate spremni da radi nekoliko meseci prevremenih izbora ubijete jednog političkog lidera, a što mi ne bi vas lopove pobili. Takva radikalizacija protesta je već nekoliko puta pominjana i samo je korak do njene realizacije.⁷

Računalo se da Tadiću diskreditovan i u EU i da Nikolić uživa sve veće njihovo poverenje. Procenjivalo se da do okršaja može lako doći i da se ne zna ko će tu stradati. Trajković kaže da će se u tom slučaju „sve morati odvijati brzo da bi se našlo rešenje dogovorno, kompromisno ili ulično. Jedan od njih Toma ili Tadić će biti demaskiran, razbijen i u dubokom mulju srpske baruštine“.⁸

Slobodan Antonić, sociolog i politički analitičar, inače blizak konzervativnom bloku, ocenio je štrajk kao nedovoljno promišljeni potez. Ističe da su se konačni marketinški rezultati ipak pokazali kao pretežno negativni. Procena naprednjaka da će Nikolićev štrajk proizvesti takav besjavnosti prema vlasti i stvoriti takav medijski i politički pritisak, pokazala se popgrešnom. Antonić upozorava da naprednjaci nisu shvatili da je podrška koju uživaju u javnosti „plitka“, te da oni silni procenti koje im daju agencije nisu izveštaji o brojnosti njihove slepo poslušne vojske, koja „verno skokom, kud god oni okom“. Oni su sve stavili na kartu umivenog marketinga, retoričkog

⁴ www.b92.net, 19. april 2011.

⁵ <http://www.srpskapolitika.com/>.

⁶ <http://www.srpskapolitika.com/>.

⁷ <http://www.srpskapolitika.com/>.

⁸ Isto.

opozicionarstva i briselizovanog evropejstva. Ako vlast ne napravi neku veću grešku i ako SNS ne smisli nešto novo, rejting naprednjaka, posle ovog neuspeha, teško da će ostati tu gde jeste. SNS je održavao temperaturu opozicionog nezadovoljstva kroz peticije i mitinge kojima su se zahtevali prevremeni izbori. Nikolićev štrajk glađu je bio vrhunac te akcije. No taj vrhunac se nije završio uspehom. Jedna matrica delovanja je istrošena, mora se tražiti druga.⁹

REAKCIJE NA ŠTRAJK

Većina građana i političkog spektra u Srbiji je štrajku doživela kao radikalni i iracionalni potez. Nikolić ne samo da je izgubio, nego je kristalio političku scenu. Mesecima se gradio utisak da je koalicija demokata i naprednjaka jedina relana budućnost nakon izbora, te se stvarao utisak da je svejedno za koga treba da glasaju neopredeljeni. Međutim, Nikolićev štrajk je ponovo otvorio pitanje mogućih koalicija.

Nikolić je očekivao podršku patrijarha, ali se pokazalo da patrijarh dobro poznaje situaciju u Srbiji i u tom smislu svestan je opasnosti koje Nikolićev štrajk nosi. Patrijarh Irinej je pozvao Nikolića da odustane od štrajka, jer to „nije hrišćanski ubijati i mučiti svoje telo“¹⁰. Patrijarhova reakcija bila je važan indikator da Nikolićeva namera da destabilizuje zemlju nije imala podršku zvanične crkve.

Nikolić je ovim potezom pokazao da najveća opoziciona stranka u Srbiji ne poseduje minimum osećaja odgovornosti za stanje u zemlji. Prema rečima predsednika Liberalnodemokratske partije (LDP) Čedomira Jovanovića ovakav

potez predstavlja „povratka u političko kameno doba“.¹¹ Osim lične i stranačke blamaže, ovaj postupak naprednjaka je pokazao da je u njihovim redovima stari šešeljevko-radikalni metod rada i razmišljanja još uvek prisutan.

SKUPŠTINA O ŠTRAJKU TOMISLAVA NIKOLIĆA

Skupština Srbije je takođe raspravljala o štrajku glađu i žeđu Tomislava Nikolića. Diskusiju je obeležila oštra polemika poslanika Srpske radikalne stranke i Srpske napredne stranke. Predstavnicima radikala bili su najnemilosrdniji u ukazivanju na pozadinu štrajka. Tako je nekadašnja stranačka koleginica Vjerica Radeta izjavila da je „Nikolić cirkuzant koji se izležava pred kamerama i glumi štrajk“.¹² To se vidi, kako je rekla, i po tome što svaki dan izgleda sve „bucmastiji jer ga očigledno dobro hrane i poje“.¹³ Radeta je takođe ocenila da je za štrajk odgovoran Aleksandar Vučić koji je „nasankao“ Nikolića, jer „želi da ga se što pre politički otarasi“. Posebno je komentarisala posetioce Nikoliću, a za biznismena Milana Beka je istakla da je „došao da vidi da li mu je propala investicija“.¹⁴

Poslanici SNS su i u skupštini tražili vanredne izbore. Dragan Šormaz je osudio omalovažavanje štrajka i optužio medije da su pod kontrolom potpredsednika DS Dragana Đilasa i da banalizuju ceo sluč. On je tražio ostavku premijera Mirka Cvetkovića, jer „uništava državu i osiru mašuje građane“, Vladimir Ilić je isticao da vladajuća koalicija vodi Srbiju u „totalni haos“ i da je „cela Srbija je protiv njih“.¹⁵

11 Kažiprst, RTV B92.

12 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=04&dd=19&nav_id=507132.

13 Isto.

14 Isto.

15 Isto.

9 <http://www.nspm.rs/kolumne-slobodana-antonica/pouketominog-strajka.html>, 29. april 2011.

10 Politika,

NIKOLIĆ TEMA I U BRISELU

Evropska unija je ovaj štrajk protumačila kao još jednu opstrukciju na putu Srbije ka statusu kandidata, jer je, kako se činilo, pretilo da Srbiju uvede u nove izbore neposredno pre razmatranja Komisije o kandidaturi Srbije.

Jelko Kacin izvestilac EP za Srbiju je upozorio da informacije koje stižu u EU za Srbiju nisu dobre: *"Meni je drago da je zdravstveno stanje gospodina Nikolića stabilizirano, ali mislim da bi ljudi iz njegovog okruženja morali biti aktivni u sledećim danima kako bi se situacija vratila u normalu i kako bi institucije radile kako treba. Poruke koje dolaze iz Srbije su: da Skupština ne funkcioniše, da najveća opoziciona stranka, na čelu sa svojim šefom, štrajkuje glađu i to su političke poruke koje žele ubediti EU da je u Srbiji kriza i opšti haos. Ja se slažem da je u Srbiji ekonomska kriza, da je socijalna kriza, ali ne verujem da je opšti haos"*¹⁶

Poslanici srpskog i evropskog parlamenta imali su zajednički sastanak 18. aprila u Briselu. Tom prilikom su pozvali Tomislava Nikolića da prekine štrajk: "Imajući u vidu rastuće političke tenzije u Beogradu i manjak međusobnog poverenja između vladajuće koalicije i vlasti, peti interparlamentarni sastanak EP-Srbija poziva lidera SNS Tomislava Nikolića da odmah prekine štrajk glađu".¹⁷ Predsedavajući interparlamentarnog sastanka Evropskog parlamenta Eduard Kukan rekao je da bi prevremeni izbori bili problem za evrointegracije Srbije i da zato pozivaju Tomislava Nikolića da prekine sa štrajkom glađu i zeđu.¹⁸

Štefan File, komesar za proširenje je na interparlamentarnom sastanku Evropskog parlamenta izrazio nadu da će Tomislav Nikolić prekinuti štrajk i rekao da to nije "spojivo sa težnjama za evropsku integraciju Srbije". Takođe je ocenio da

16 RFE, 17. april 2011.

17 www.b92.net,

18 Isto.

je štrajk glađu i zeđu "pogrešan pravac" i da se ugrožavaju demokratske institucije ako se iz njih izlazi i primenjuju poslednja sredstva.¹⁹

Laslo Varga, šef Odbora Skupštine Srbije za evropske integracije je u Briselu izjavio: "Poruka komesara je bila da bi svrsishodnije bilo da opozicija pokuša da otvorena pitanja rešava putem institucija, ili bar u proceduri unutar institucija, jer je težnja ili cilj da se jačaju institucije umesto da one slabe i to treba da bude poruka i vlasti i opoziciji"²⁰

Vladimir Gligorov, ekonomista, kaže da je Srbija već u velikom zaostatku u odnosu na obaveze koje treba da ispuni na evropskom putu i da može dobiti kandidaturu do kraja ove godine samo ako je to politička odluka Brisela, a ne zato što je Beograd odradio svoj deo posla. Upozorava da komplikovanje političke situacije u zemlji može da odloži odluku o kandidaturi, iako za nju postoji politička volja u evropskim krugovima: „Mislim da je jasno da ukoliko se stvari radikalizuju u smislu političkih sukoba, da će morati da se razreši na izborima i da će se onda pitanje kandidature odložiti za posle izbora. Pitanje je da li će se stvari razvijati u tom pravcu, a to u velikoj meri zavisi od procene i interesa takozvane Napredne stranke. Moramo da sačekamo da vidimo kako će da razreše problem u koji su sami upali“.²¹

ŠTA JE RUSKI ULOG

Ministar spoljnih poslova Ruske Federacije Sergej Lavrov je bio u poseti Srbiji baš u vreme štrajka Tomislava Nikolića. Suprotno Evropljanima koji su pozivali na prestanak štrajka, Lavrov je izjavio je da je štrajk glađu lidera SNS Tomislava Nikolića unutrašnja stvar Srbije i da Moskva

19 Politika, 20. april 2011.

20 Isto.

21 http://www.slobodnaevropa.org/content/srbija_izbori_naprednjaci_nikolic_eu/9498905.html.

prati događaje vezane za taj štajk. Dodao je takođe, da se nada da će se „sve političke snage u Srbiji ponašati u okviru zakona“.²² Indikativno je da je Nikolić prekinuo štrajk glađu nakon posete ambasadora Rusije u Beogradu Aleksandra Konuzina, koji je izjavio da je posetio Nikolića kao „ličnog poznanika“.²³ Naprednjaci i radikali su uvek bili za bliskost i partnerstvo sa Rusijom, a Tomislav Nikolić je svojevremeno nudio Rusima vojnu bazu u Srbiji (na Kopaoniku)²⁴. Javnosti nije dostupan sadržaj teksta strateškog partnerstva koji je usaglašavan tokom posete ministra Lavrova. Već ranije je potpisan Sporazum iz oblasti humanitarnih reagovanja, vanrednih situacija, sprečavanja elementarnih nepogoda i tehnogenih havarija i uklanjanju njihovih posledica (potpisali ministar policije Ivica Dačić i ministar za vanredne situacije Sergej Šojgu) čiji je centar u Nišu. Mada se često pominje taj centar, njegov pravi karakter je ostao nepoznat javnosti. Navodna priča o ruskoj bazi počela je u oktobru 2009. godine prilikom posete Dmitrija Medvedeva Beogradu. Taj projekat je bio najavljen kao zajednički Regionalne centar za vanredne situacije, smešten u Nišu, što bi zahvaljujući geografskom položaju omogućilo reagovanje u celom regionu. Međutim, magazin Economist, prenoseći pisanje ruskih medija, navodi da zajednički koordinacioni centar za vanredne situacije nije bio sporan sve dok se nisu pojavile glasine da bi on mogao da služi za špijuniranje i vojne svrhe, ako to situacija zatraži. Ono što podržava ove teorije je činjenica da će kroz Niš proći gasovod Južni tok, kao i da se ovaj grad nalazi na Koridoru 10.²⁵ U tom smislu Rusiji ne odgovara brzo približavanje Srbije EU, posebno ne članstvo u NATO. Zato

22 Politika, 20. april 2011.

23 www.kurir-info.rs

24 Blic-Online, 19. decembar 2007. *Tomislav Nikolić izjavio je da bi za Srbiju bilo dobro da se na njenoj teritoriji izgradi ruska vojna baza, jer američka već postoji, a da bi to geografski bilo najbolje na Kopaoniku ili Pasuljanskim livadama.* "Postoje lokacije u Srbiji sa kojih Rusi apsolutno mogu da kontrolišu odbranu svoje zemlje i Srbiju", naglasio je Nikolić.

25 Vesti online, 7. februar 2010.

je pokušaj provociranja vanrednih izbora „koincidira“ sa njihovim interesima.

Zajednička izjava Lavrov-Jeremić je pokazala suštinu ruske politike, jer kroz strateško vezivanje Srbije želi se usporiti njeno kretanje ka EU i njeno članstvo u NATO. U izjavi se ističe: "Konstatovali smo da se naši odnosi razvijaju uzlaznom putanjom i kvalitet ovih odnosa odražava se time što smo spremili ugovor o strateškom partnerstvu koji će u bliskoj budućnosti potpisati naši predsednici". Lavrov je tada najavio i podršku Moskve inicijativi Srbije za pokretanje istrage o trgovini organima pod mandatom Saveta bezbednosti UN.²⁶

Aleksandar Fatić, direktor Centra za bezbednosne studije, smatra da je strateško partnerstvo Rusije i Srbije deo strategije Rusije da stavi Srbiju u službu svojih interesa na Balkanu i da spreči članstvo Srbije u NATO. Ističe da to "konkretno podrazumeva da Srbija postane strateški saveznik Rusije u bezbednosnom smislu, i da trajno ostane van NATO, kao jedina ne-NATO zemlja u regionu. Reč je o politici da se Srbija stavi pred svršen čin, time što će se, proglašavanjem strateškog savezništva, donacijama budžetu, osnivanjem ruske baze u Nišu, postavljanjem gasovoda Južni tok i diplomatskom podrškom u Savetu bezbednosti protiv Prištine, faktički dovesti svaka buduća vlada u poziciju da, i da hoće, ne može da udje u NATO, jer NATO ne može primiti zemlju koja je toliko u službi ruske bezbednosne politike".²⁷

26 Pravda, 19. april 2011.

27 Pravda, 19. april 2011.

ZAKLJUČAK:

Uprkos štrajku lidera naprednjaka, DS je ostala pri stavu da će izbori biti raspisani tek nakon što Srbija dobije status kandidata za članstvo u EU. Time je pokazala odlučnost da se suprotstavi ucenama naprednjaka i konzervativnog bloka jer bi u suprotnom uvela zemlju u nestabilnost. Time je Demokratska stranka dobila izvesnu prednost u odnosu na naprednjake. Ona može biti važan ulog ukoliko bude praćena kreativnim i hrabrim iskorakom u odnosu na dosadašnju politiku.

Nikolićev štrajk kristalisao je političku scenu u Srbiji i najavio pozicioniranje svih stranaka u odnosu na predstojeće izbore pogotovo dve najjače stranke SNS i DS. Došlo je do zblizavanja SNS i DSS, što ne isključuje njihovu koaliciju na narednim izborima ili nakon njih. Konzervativni blok se dodatno homogenizovao oko Nikolićevog štrajka.

Štrajk je ponovo podelio scenu na proevropske i konzervativne partije. Štrajk je pokazao da Nikolić nije sasvim jasan u vezi sa članstvom u EU. EU mu je jasno stavila do znanja da nije za takve političke metode i pozvala ga da se koristi političkim sredstvima. Štrajk je bio politički promašaj, ali to još ne znači da naprednjaci neće aktivirati radikalniji scenario ukoliko se za to ukaže prilika.

Rusija je i u ovoj situaciji podržala klijentalistički odnos Srbije i jasno je stavila do znanja da će za ostvarenje svojih ciljeva na Balkanu koristiti konzervativne i antievropske snage u Srbiji, kako bi od vlasti ishodovla željene rezultate.

Stabilnost Srbije zavisi od odgovornosti njene političke elite, njene zrelosti da jasno definiše nacionalne i strateške ciljeve i prioritete Srbije. Politički konsenzus o budućnosti Srbije je imperativ za njenu stabilnost, kao i njen ekonomski oporavak.